

Door Henk Jongsma

Framing

Inleiding

Metaforen kennen we allemaal en we gebruiken ze allemaal. Als Jan Wolkers een boek de titel *Brandende liefde* geeft, weten we allemaal dat de vlammen er niet uit slaan. En als je zegt dat je ergens in een warm bad terecht kwam, begrijpt iedereen dat je daar niet in de badkamer zat. Nee, dat begrijpt iedereen – er werd een metafoor gebruikt. Die moet je niet letterlijk opvatten. Duidelijk. Maar toch ... 'Metaforen helpen ons elkaar beter te begrijpen, maar kunnen ons ook misleiden, ontmoedigen of in de war brengen' was de beginzin van de inleiding bij een artikel in *NRC Handelsblad*. Ja, want in de reclame bijvoorbeeld en in de politiek worden metaforen juist gebruikt om ons op bepaalde gedachten te brengen, om bepaalde gevoelens bij ons wakker te maken. Als je zegt: Amsterdam wordt overspoeld door toeristen, krijg je toch een heel ander idee dan wanneer er wordt gezegd: Er komen te veel toeristen naar Amsterdam. Framing, heet dat: met woorden een soort raamwerk maken waarbinnen de gedachten een bepaalde kant op worden geduwd. Ja, inderdaad, dat is ook een metafoor. En soms zijn metaforen gewoon grappig. Uit *de Volkskrant* van 11 oktober 2019 komt het volgende citaat.

De oppositiepartijen ruiken bloed. William Moorlag (PvdA): 'Het gemeenschappelijke concept "kringlooplandbouw" van de coalitie is vandaag in gruzelementen gevallen. Ze waren het helemaal eens: het is een zwart-witte hond. Nu blijkt het ene deel van de coalitie een witte hond met een paar zwarte vlekjes voor zich te zien en het andere deel een zwarte hond met kleine witte vlekjes.'

Mooi gezegd. Mooie metaforen. Of is dit Kamerlid toch ook bezig met framing? Daar gaat deze lesbrief over: het gebruik en het handige gebruik van metaforen.

Opzet van deze lesbrief

- Je leest een interview met een metaforendeskundige (opdracht 1 en 2).
- Je gebruikt een methode om metaforen te leren herkennen (opdracht 3 en 4).
- Je ziet hoe metaforen kunnen leiden tot framing en leert framing herkennen (opdracht 5 t/m 9).
- Je gaat zelf aan de slag met framing (opdracht 10 en 11).

Doelgroep

Deze lesbrief kan worden gebruikt in alle klassen van de bovenbouw havo en vwo.

Uitgangstekst

Tekst 1

De man van de Metaforen Opruimings Dienst

1 Artsen hebben het vaak over 'de strijd' tegen kanker, en daar moeten ze mee ophouden, betoogde oncologisch chirurg Schelto Kruijff vorige maand al in *NRC*. Want wat hebben mensen die terminaal zijn daaraan? Betekent het soms dat ze niet goed genoeg hebben gevochten? Hij is niet de enige die zich aan die metafoer stoort. De Engelse tegenhanger van het KWF pleit er al voor om kanker in voorlichtingsfolders te omschrijven als reis. 'Maar dat leidt weer tot nieuwe problemen,' zegt hoogleraar Taalbeheersing Gerard Steen. 'Want wie wil er nu een tumor als reisgezel?' Goed gebruik van metaforen is niet eenvoudig, kortom. Daarom is Steen met collega's een onderzoek gestart naar: hoe kunnen mensen zich tegen metaforen wapenen?

2 Steen is dé metaforenman van Nederland. Sinds januari 2015 is hij werkzaam aan de Universiteit van Amsterdam (UvA); daarvoor was hij hoogleraar aan de Vrije Universiteit (VU). In 2010 richtte hij het Metaphor Lab Amsterdam op, een interuniversitair en interdisciplinair instituut van UvA en VU dat sinds 2010 onderzoek doet naar het gebruik van metaforen in brede zin: niet alleen in de literatuur, maar vooral ook in ons dagelijks leven. Onlangs organiseerde het Metaphor Lab een jaarlijks internationaal congres: het Metaphor Festival, met lezingen over metaforiek in therapie en metaforiek op het internet.

3 'Van de gedachte dat metaforen alleen werden gebruikt door schrijvers en dichters, zijn wetenschappers in de jaren tachtig al afgestapt. Metaforen zitten zo vervlochten in onze alledaagse taal en communicatie dat we er ons niet eens bewust van zijn.'

4 *Het is een term die iedereen wel kent, maar die lastig is uit te leggen. Wat is een metafoer precies?* 'Metaforen zijn relaties tussen ideeën die op het eerste gezicht niets met elkaar te maken hebben.

Maar bij nader inzien kun je het ene, abstractere idee prima in termen van het andere uitdrukken. Dat kan zowel in plaatjes als in woorden. Kijk, ik heb hier een advertentie van een telefoonmaatschappij, uit de tijd dat er nog geen mobiele telefoons bestonden. Je ziet zo'n ouderwetse telefoonhoorn over de Grand Canyon liggen. "Telecommunicatie als brug", is dan de achterliggende metafoer. Een typisch voorbeeld waarbij je iets abstracts – zoals communicatie – in iets concreets uitdrukt. Of denk aan "liefde als strijd". Allerlei uitdrukkingen zijn gerelateerd aan die metafoer. "Vechten voor je relatie", bijvoorbeeld. Dat abstracte idee, liefde, noemen we het doeldomein, en het concrete idee, strijd, het brondomein.'

5 *Maar je kunt liefde ook als reis zien. Of als dans: wie zet de eerste stap?*

'Soms heb je inderdaad meerdere brondomeinen. Er bestaat geen perfecte metafoer – de vergelijking zal altijd mank gaan. Welke je kiest, hangt af van de situatie. Bij de therapeut zul je sneller "liefde als strijd" gebruiken, terwijl bij een prille verliefdheid die dans meer van toepassing is. En in een lange stabiele relatie zie je je partner juist als reismaatje.'

6 *Dat is dus de metafoer als wapen!*

'Zelf beschouw ik metaforen liever als bruggen, omdat ze juist ideeën met elkaar verbinden. "De metafoer als brug", heeft ook een positievere bijklank, maar dat neemt niet weg dat metaforen tegelijkertijd ook gevaarlijk kunnen zijn, als de verkeerde verbanden worden gelegd. In het klimaatdebat wordt bijvoorbeeld vaak gesproken over een kantelpunt, een point of no return. Dat onderstreept de ernst van de zaak, maar kan ook verlamdend werken. Waarom zou ik nog mijn best doen voor het klimaat als er toch geen weg terug meer is, denken mensen dan. En dat wil je voorkomen.'

7 *Zetten mensen metaforen vaak opzettelijk naar hun hand?*

'Ja, kijk naar de politiek. Daar is veel sprake van framing – politici gebruiken hun woorden doelbewust, om bepaalde beelden en associaties op te roepen. Daar zijn metaforen ideaal voor. Soms gebruiken politici metaforen onderling – Rutte die bij de afgelopen verkiezingen aan de vooravond van de coalitievorming zei: "Ik hoop niet dat ze van tafel lopen als ze een haar in hun soep vinden", Buma die daarop antwoordde: "Als ik één haar in mijn soep vind dan stuur ik 'm terug" – maar vaak ook gebruiken ze metaforen in de media.

Wilders die het heeft over “een tsunami van islamisering” – dat doet hij om een zo groot mogelijk schrikbeeld op te roepen. Maar denk ook aan het feit dat we alles van waarde in geld lijken uit te drukken: alles kost iets, je moet ergens in investeren, er hangt een prijskaartje aan. Daar gaat het boek van Jesse Klaver, de fractievoorzitter van GroenLinks, ook over. Wij als metaforenonderzoekers willen nu kijken: hoe kun je je als burger verzetten tegen een overheid die zegt “de maatschappij is een markt”, als je het daar niet mee eens bent? Hoe kom je aan een weerwoord?

8 *Zou metaforiek dan een schoolvak moeten worden?*

‘Ja, of in ieder geval een onderdeel van Nederlands, filosofie of maatschappijleer. Nu staat er vaak hooguit een paragraaf over de definitie van metaforen in een letterkundeboek. Maar net zoals leerlingen leren om te debatteren of een betoog te schrijven, zo zouden ze ook moeten leren kritisch na te denken over metaforen en de betekenis daarvan. Zijn ze het bijvoorbeeld eens met een controversieel metaforisch model als “het brein als machine”?’

9 *In het Metaphor Lab bestuderen jullie metaforen in ons dagelijks taalgebruik. Hoe gaat dat in zijn werk? Moeten mensen de MRI-scanner in?*

‘Wij analyseren vooral geschreven en gesproken metaforen – in de krant, op televisie, op de radio – en kijken zelf niet zozeer in de hersenen van mensen. Maar we werken samen met onderzoekers die dat wel doen.

10 Uit Engels hersenonderzoek blijkt dat bij het gebruik van een metafoor altijd kort het hersengebied van het brondomein oplicht. Daar heb je bijvoorbeeld het Engelse werkwoord “grasp”. “To grasp an idea” is een idee begrijpen, “to grasp a glass” is een glas grijpen. Bij dat idee hoeft die associatie met dat daadwerkelijke grijpen natuurlijk helemaal niet te worden gemaakt, er gaat geen fysieke handeling mee gepaard. Toch wordt die letterlijke interpretatie van “grasp” kort geactiveerd.

11 Wij vragen ons nu af hoe lang dat brondomeingebied in de hersenen actief is. In ieder geval niet lang genoeg om een visuele weergave van dat “grijpen” op je netvlies te zien. Je ziet geen grijphaak waar dat idee aan bungelt. Terwijl je bij “Shall I compare thee to a summer’s day?” wel een zomers plaatje in je hoofd krijgt.

12 En die haar in de soep waar Rutte het over had, zien we ook allemaal voor ons.’

13 *Hoe komt dat dan, dat we sommige metaforen wel voor ons zien en andere niet?*

‘Sommige metaforen zijn zo ingeburgerd dat we ze nauwelijks nog als zodanig herkennen. In dat geval wordt dus wel die relatie met het brondomein in de hersenen gelegd, maar te kort om er een “plaatje” van te zien in je hoofd.

14 Bij opzettelijke metaforen ligt dat anders: die zijn vaak nieuw of sterk overdreven, en daardoor zie je het beeld zo voor je. “De stroom vluchtelingen” bijvoorbeeld is al zo vaak gebruikt dat je geen associatie met water meer hebt, maar bij het veel heftigere “tsunami” is dat wel zo.’

15 *Bij ‘het gevecht tegen kanker’ zie ik ook niemand voor me die met een zwaard de tumor te lijf gaat.*

‘Nee, maar bij het veel sterkere “de oorlog tegen kanker” waarschijnlijk wel.’

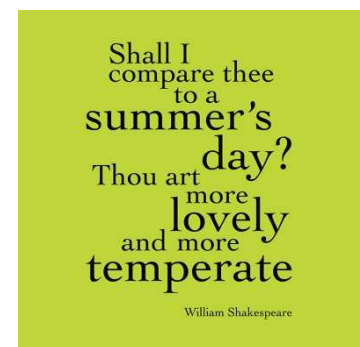
16 *Wat is je eigen favoriete metafoor?*

‘Die komt uit een nummer van Bob Dylan, *You’re a big girl now*. Daarin zingt hij *I’m going out of my mind / With a pain that stops and starts / Like a corkscrew to the heart / Ever since we’ve been apart*. Die kurkentrekker is een prachtige metafoor, je ziet die pijn voor je, draai na draai. Dylan is een goede metafooruitlegger, en een meester in het gebruiken van vernieuwende metaforen. In een ander nummer zingt hij *Time is a jetplane / It moves too fast*. “De tijd vliegt” kennen we allemaal, en daar geeft Dylan met die *jetplane* een mooie draai aan.’

17 *Heb je zelf weleens metaforen gebruikt om dingen naar je hand te zetten?*

‘Ja, toen ik in 2005 de Vici-beurs van NWO wilde binnenslepen. Ik had negentien concurrenten, uit allerlei disciplines van de

geesteswetenschappen, en ik heb toen aan de commissie gezegd dat ik me voelde als een marktkoopman met appels en dat ik wist dat ze na mij bij de kraam met pruimen en die met peren zouden kijken, en dat ik ze ervan moest overtuigen dat ze aan het eind van de dag appels zouden kiezen. Ik weet niet of het daardoor kwam, maar ik kreeg de beurs. Daarmee heb ik uiteindelijk het Metaphor Lab kunnen opstarten.’

18 Zijn metaforen cultureel bepaald?

'De neiging om metaforen te gebruiken is universeel: we willen allemaal abstracte gevoelens in concrete omschrijvingen uitdrukken. Maar taal en cultuur zorgen er wel voor dat wij andere metaforen gebruiken dan bijvoorbeeld niet-westerse culturen. Onderzoek suggereert dat in veel culturen boosheid wordt geconceptualiseerd als een (te) grote druk van een vloeistof in een container: daarom kun je overlopen, exploderen, uitbarsten, de stoom kan uit je oren komen, enzovoort. Maar voor het Japans gebeurt dit volgens dat onderzoek op een specifieke manier. Daar zit de boosheid in de buik; en voor het Chinees is het een gas, gerelateerd aan chi. Met het Metaphor Lab hebben we overigens wel een methode ontwikkeld om op een betrouwbare manier metaforen te kunnen identificeren: de Metaphor Identification Procedure. Die wordt nu vertaald naar onder andere het Frans en het Turks.'

Naar: Gemma Venhuizen, in *NRC Handelsblad*, 25 november 2016.

Opdracht 1

Vul een betekenisomschrijving in.

Alinea	Woord of uitdrukking	Omschrijving van de betekenis
1	oncologisch	
	terminaal zijn	
2	interuniversitair	
	interdisciplinair	
	therapie	
	metaforiek	
5	mank gaan	
8	controversieel	
10	associatie	
	fysieke handeling	
11	visuele weergave	
17	NWO	
	disciplines	
	geesteswetenschappen	
18	cultureel bepaald	
	universeel	
	geconceptualiseerd	
	chi	

Opdracht 2

- 1 Aan het eind van alinea 1 vind je een conclusie.
 - a Welke?
 - b Waarop is die conclusie gebaseerd?
- 2
 - a Waarop richt zich het onderzoek van Gerard Steen?
 - b Waarom zou dat onderzoek nodig zijn?
- 3 We zijn ons vaak niet eens bewust van metaforen, zegt Steen.
 - a Hoe komt dat?
 - b Welk voorbeeld geeft Steen zelf, misschien onbedoeld, in zijn uitspraak?
- 4 Steen onderscheidt het doeldomein en het brondomein (alinea 4).
 - a Hoe zou je het doeldomein willen omschrijven?
 - b Hoe zou je het brondomein kunnen omschrijven?
 - c Wat is in het voorbeeld van het plaatje van de telefoon het doeldomein?
 - d En wat is daar het brondomein?
- 5 In alinea 6 begint de interviewer met een conclusie. Op grond waarvan kan ze die conclusie trekken?
- 6 Metaforen kunnen gevaarlijk zijn, zegt Steen. Welk gevaar noemt hij?
- 7 Uit Engels hersenonderzoek blijkt hoe een metafoor werkt.
 - a Wat gebeurt er in de hersenen als je een metafoor leest of hoort?
 - b Waarom is dat niet bij elke metafoor het geval?

- 8** Steen noemt Bob Dylan een meester in het gebruik van metaforen.
- Wat vindt hij zo goed aan de twee voorbeelden die hij noemt?
 - Hij noemt Dylan een goede metafooruitlegger. Vind je dat woord hier goed gekozen? Geef een korte uitleg.
- 9** Steen gebruikte zelf in alinea 17 de metafoor van de marktkoopman. Wat is in die metafoor het brondomein, en wat het doeldomein?

Metaforen leren herkennen

Opdracht 3

Steen vertelt in de laatste alinea dat het Metaphor Lab een methode heeft ontwikkeld om metaforen te identificeren. Die methode stond in een kader bij het interview.

METAFOREN – HOE HERKEN JE ZE?

Met de Metaphor Identification Procedure kun je metaforen in 4 stappen vinden in gesproken en geschreven tekst.

- Lees de gehele tekst om een globaal begrip ervan te krijgen.
- Stel vast welke lexicale eenheden er voorkomen in de tekst (bijvoorbeeld losse woorden, maar ook vaste uitdrukkingen).
- Stel voor elke lexicale eenheid de betekenis in de context van de tekst vast.
 - Bepaal voor elke lexicale eenheid of er een 'standaardbetekenis' van bestaat die afwijkt van de betekenis in de gegeven context.
 - Als er een discrepantie bestaat tussen de betekenis van de lexicale eenheid in de huidige context en die in de basiscontext, stel dan vast of de huidige betekenis kan worden begrepen door vergelijking met de standaardbetekenis.
- Als dat zo is, dan heb je te maken met een metafoor.

- Het gaat daarbij natuurlijk om de derde stap. Probeer die toe te passen op de volgende zin (uit een boek van Sander Bax: *De literatuur draait door*, p. 15).

Ik zat te kijken naar een frontale botsing tussen twee manieren van spreken over literatuur.

Dus:

- Verdeel de zin in lexicale eenheden.
 - Zoek of er een woord of uitdrukking in staat die afwijkt van de standaardbetekenis.
 - Stel vast of het gebruik van dat woord of die uitdrukking in de geciteerde zin beter begrepen kan worden door die te vergelijken met de standaardbetekenis.
 - Stel vast of je wel of niet met een metafoor te maken hebt.
- Doe hetzelfde met de volgende zin (uit *Niemand bleef* van Alfred Birney, p. 11).

Ik was ooit een nukkige schrijver die zich ergens achter in het schrijverspeloton van de Lage Landen bevond en nooit een collega zag.

Opdracht 4

Metaforen zijn zo vervlochten in ons alledaagse taalgebruik dat we ons er niet eens van bewust zijn, zegt Gerard Steen aan het eind van alinea 3. Noteer alle metaforen uit de in het schema aangegeven alinea's; niet alleen de gebruikte voorbeelden, maar ook die uit de vragen en de uitleg.

Let op

- Voor elke aangegeven alinea kun je in elk vakje een metafoor noteren.
- Een metafoor die al eerder is gebruikt, hoef je niet nog een keer te noteren.
- Alle Engelse metaforen kun je overslaan.

Alinea	Metafoor	Standaardbetekenis	Ingeburgerd / Nieuw
titel			
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
13			
14			
15			
16			
17			
18			

Van metafoor tot framing**Tekst 2****Gehersenspoeld door een metafoor**

1 Komkommeroorlog met Duitsers, planking grijpt als een virus om zich heen, DSK gedroeg zich als een beest, situatie in Libië is een tijdbom.

2 Als je erop let, kom je overal vergelijkingen en metaforen tegen. In de media maar ook in de politiek is het een populair retorisch trucje. Soms heel onschuldig, maar soms ook heel gevaarlijk. Zo vergeleek Hitler joden met ongedierte dat bestreden moet worden.

3 Een groep Amerikaanse onderzoekers heeft nu aangetoond dat metaforen zich stevig kunnen vastpinnen in ons brein. En op die manier sturen ze onze gedachten.

4 De onderzoekers, afkomstig van de universiteit van Stanford, voerden leesexperimenten uit bij studenten en een grote groep internetgebruikers. De teksten berichtten over groeiende misdaadcijfers in de fictieve stad Addison. Aan de lezers de taak om een oplossing aan te dragen voor dit probleem.

5 De helft van de proefpersonen kreeg een tekst waarin misdaad metaforisch werd beschreven als een virus. De andere helft kreeg dezelfde tekst, alleen werd misdaad hierin vergeleken met een beest. De proefpersonen die met de virus-metafoor werden geconfronteerd, droegen andere oplossingen aan dan de proefpersonen die de beest-metafoor voorgeschoteld kregen. De metafoor die gebruikt werd, bleek zelfs sterker door te werken in de besluitvorming dan de persoonlijke politieke voorkeur van de proefpersonen.

6 De onderzoekers voerden vijf verschillende experimenten uit. Om de metafoor goed neer te zetten, werd de eerste tekst in het eerste experiment doorspekt met werkwoorden als *infecting* (infecteren) en *plaguing* (een plaag vormen); de tweede met werkwoorden als *preying* (ten prooi vallen) en *lurking* (loeren). Een groot deel van de tekst bestond uit statistieken om de criminaliteitscijfers weer te geven. Na het lezen van de teksten moesten de proefpersonen oplossingen aandragen voor de misdaadproblematiek. Ook moesten zij zinnen uit de tekst aanvoeren ter onderbouwing. Het verschil tussen beide groepen proefpersonen bleek significant.

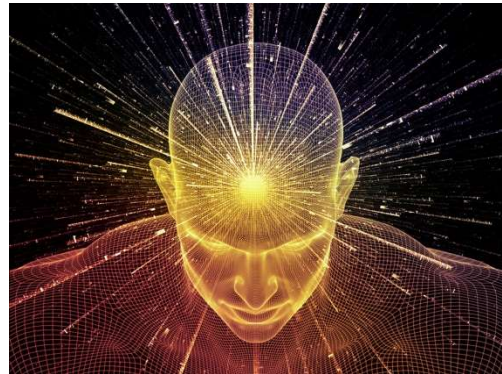
7 Lezers van de tekst waarin misdaad werd voorgesteld als een virus, kwamen met oplossingen die sterk overeenkomen met het bestrijden van een echt virus: de oplossingen werden vooral gezocht in het voorkomen van misdaad, door het bestrijden van armoede en het verbeteren van het onderwijs. Lezers van de tekst waarin misdaad werd voorgesteld als een beest, kwamen met oplossingen die sterk overeenkomen met die voor bijvoorbeeld een vossenplaag. Oplossingen werden gezocht in het vangen en opsluiten van misdadigers. Dat de metafoor vooral onbewust doorwerkt op het denken, bleek uit het feit dat de letterlijke metafoor nooit werd aangedragen als onderbouwing. In plaats daarvan wees een grote meerderheid op de statistieken.

8 Hoe sterk metaforen werken, bleek uit een tweede experiment. In dit geval werden dezelfde metaforen gebruikt, alleen waren deze subtieler aangebracht in de tekst. In plaats van met verschillende woorden werd de metafoor nu weergegeven met één enkel woord. Zo luidde ongeveer de beginzin: 'Misdad is een virus/beest dat Addison in zijn greep heeft.' De uitkomsten waren vergelijkbaar met het eerste experiment. Opnieuw droeg de groep met de virus-metafoor vooral preventieve maatregelen aan, terwijl de groep met de beest-metafoor vooral corrigerende maatregelen aandroeg.

9 In een derde experiment werd de metafoor zelf weggelaten. Nu werd alleen gekeken naar het effect van activatie van de woorden 'virus' of 'beest' in het brein. Voorafgaand aan het lezen van de tekst moesten de proefpersonen een synoniem geven voor een van deze woorden. In dit geval werd geen verschil meer gevonden tussen de groepen proefpersonen. De metafoor moet dus wel expliciet aangeboden worden, alvorens hij onze gedachten kan manipuleren. Maar zodra dit gebeurt, heeft dit zelfs gevolgen op de langere termijn. Dat bleek uit een vierde experiment waarin de proefpersonen meer informatie mochten vergaren alvorens tot een antwoord te komen. Nog steeds bleven de proefpersonen op hetzelfde gedachtespoor zitten.

10 Een uit Amerika overgewaaide term is 'framing'. Door altijd vanuit een bepaald kader te praten, kunnen politici een eenduidige boodschap overbrengen. Zo gebruikte George W. Bush tijdens zijn Mission Accomplished speech in 2003 veel militair gekleurde woorden.

11 In het vijfde en laatste experiment werd de metafoor later in de tekst aangeboden. Hoewel je zou verwachten dat een metafoor aan het eind van de tekst beter in je hoofd blijft hangen, bleek het tegendeel waar. De metafoor was meer van invloed wanneer deze aan het begin werd gepresenteerd. Volgens de onderzoekers laat dit zien hoe een metafoor inwerkt op onze gedachten. Bij het lezen van de metafoor wordt een bepaalde gedachtestructuur in ons hoofd opgeworpen. Vervolgens wordt alle binnenkomende informatie in deze structuur vormgegeven.

12 Tot slot vergeleken de onderzoekers de uitkomsten met verschillen in persoonlijke politieke voorkeur. Het straffen van misdadigers bleek over het algemeen een populairdere maatregel onder republikeinen dan onder democraten. Toch veranderde 20% van de lezers hun antwoord onder invloed van de metafoer in de tekst. Wanneer de groep proefpersonen werd opgedeeld naar metafoer, waren de verschillen sterker dan wanneer het onderscheid republikeinen versus democraten werd gemaakt.

13 Houd je hoofd er dus bij, als een journalist of politicus zich weer eens bedient van een mooie metafoer!

Naar: Mathilde Jansen, op <https://www.nemokennislink.nl/publicaties/gehersenspoeld-door-een-metafoer/>.

Opdracht 5

Vul de betekenis in.

Alinea	Woord of uitdrukking	Omschrijving van de betekenis
2	retorisch trucje	
4	fictieve stad	
6	onderbouwing	
	significant	
8	subtieler	
	preventieve maatregelen	
9	activatie	
	synoniem	
	expliciet	

Opdracht 6

De inleiding van tekst 2 luidde:

Onderzoekers van de universiteit van Stanford (VS) hebben aangetoond dat het gebruik van metaforen in nieuwsberichtgeving van grote invloed is op de manier waarop wij oordelen vormen. Metaforen vormen een raamwerk waarin wij onze gedachten ordenen.

Vul het schema in.

	Middel / Vraag	Uitkomst
experiment 1	groep 1:	
	groep 2:	
experiment 2	groep 1:	
	groep 2:	
experiment 3	groep 1:	
	groep 2:	
experiment 4	groep 1:	
	groep 2:	
experiment 5	groep 1:	
	groep 2:	
controleonderzoek	groep A:	
	groep B:	
conclusie(s) uit het totale onderzoek		

Tekst 3

Waarom maken politici graag gebruik van framing?

1 Tegen abortus? *Pro Life!* Amerikaanse republikeinen zijn steengoed in het kiezen van de juiste woorden. Ga maar na: ze verpakten hun antiabortusstandpunt in een tegengestelde formulering. Met de woorden *pro life* suggereerden ze dat hun tegenstanders – mensen die abortus in sommige gevallen wel acceptabel achten – *anti life* (tegen het leven) zijn, of zelfs *pro death*.

2 En successiebelasting? Voor dat door hen gehate begrip gebruikten de republikeinse politici bewust niet het woord *estate tax*, maar *death tax* – een uitdrukking met een veel negatievere nasmaak. Al dan niet graaiende bankiers noemen de republikeinen *job creators*, niet al te groene milieuwetten kregen namen als *Healthy Forest Act* en *Clear Skies Act*.

Hoe kun je daar als democraat nu tegen zijn?

3 Met dit soort voorbeelden zette de Amerikaanse taalkundige George Lakoff in 2004 het begrip *framing* op de kaart. De titel van zijn boek is: *Don't Think of an Elephant*. En dat laat precies zien hoe framing werkt: door iemand te vertellen dat hij niet aan een olifant moet denken, is het eerste waar hij aan denkt nu juist die olifant. Lakoff definieert framing als volgt: 'Een frame is een specifieke bundel van talige en visuele elementen waarmee men bij een boodschap bepaalde delen naar voren brengt en andere delen verbergt, om de luisteraar naar de gewenste interpretatie van de boodschap te leiden.'

Een hele mond vol, maar het gaat hierom: wie een frame gebruikt, probeert via woorden, en de beelden en gevoelens die ze oproepen, de manier waarop anderen naar de werkelijkheid kijken te beïnvloeden. Het frame wordt een bril waardoor we bepaalde informatie wel zien en andere juist niet.

4 Een goed frame bevat een compleet verhaal dat met enkele woorden (metaforen of stereotypen) geactiveerd wordt in onze hersenen. Het verhaal kan bestaan uit een probleem, iemand – of een partij – die daarvoor verantwoordelijk is, een morele basis of onderliggende waarde, én de oplossing.

5 Een van de bekendste frames met grote gevolgen voor de recente wereldgeschiedenis kan hier als voorbeeld dienen: de reactie van George W. Bush op de aanslagen van 11 september. Deze republikeinse president heeft de strijd tegen het internationale terrorisme toen niet benoemd als 'de strijd tegen terrorisme'. Hij heeft die veel zwaarder aangezet als 'de oorlog tegen terreur' (*the war against terror*).

6 Al Qaida en vooral hun leider Osama bin Laden zijn verantwoordelijk voor het probleem van de gruwelijke aanslagen van 11 september. De oplossing is niet 'bestrijding van die organisatie' maar een oorlog tegen Afghanistan (en kort daarna tegen Irak). De onderliggende waarde is niet gerechtigheid – 'evenredige straf voor de schuldigen voor deze misdadige aanslag' – maar roept diepgewortelde gevoelens op van vergelding tegen uiteenlopende bedreigingen van 'vrijheid'.

7 Door de bril van dit extreme oorlogsframe zie je een wereld verdeeld in terroristen en helden. Bush dwong andere landen daarmee zijn zijde te kiezen: '*You are either with us or with the terrorists.*' Bush kon op die manier een extremer beleid voeren, inclusief de legitimering voor privacybeperkingen en het martelen in Guantánamo Bay. Hij voerde immers geen oorlog tegen Afghanen en Irakezen, maar tegen terreur. Het frame *war against terror* dehumaniseerde de tegenstander en plaatste de Amerikaanse daden in een positiever licht.

8 Framing legt vaste verbanden in onze hersenen tussen de genoemde elementen uit het verhaal en stuurt daardoor ons interpretatievermogen. En wel zonder dat we ons dat bewust zijn. Als een bepaald frame vaak genoeg is herhaald in speeches, interviews en artikelen, zijn enkele woorden genoeg om het hele verhaal weer bij ons op te roepen: '*Freedom itself is under attack*', '*Al Qaida terrorists*'. En ontkennen helpt niet. Wie tegen het frame in wil gaan door het te ontkennen ('We zijn helemaal niet in oorlog, we hoeven de aanslagplegers slechts te bestrijden'), bevestigt het juist weer. Wat wel kan, is er een eigen frame tegenover zetten. Zo hebben de democraten tegenover het frame van pro life een ander positief frame geplaatst: *pro choice*. Dat benadrukt een andere maar evengoed positieve waarde.

9 Niet alleen Amerikaanse politici maken gebruik van framing, ook Nederlandse politici doen dat uitgebreid. Jan Marijnissen (SP) wist naar aanleiding van de slechte toestanden in de verzorgingstehuizen met zijn metafoor intensieve menshouderij toenmalig minister Hans Hoogervorst van Volksgezondheidszorg, Welzijn en Sport (VWS) in de verdediging te drukken. Geert Wilders (PVV) joeg menigeen op de kast door cultuur, ontwikkelingshulp en milieu linkse hobby's te noemen. En alle replieken over rechtse hobby's riepen vooral één beeld op: dat er wel degelijk beleid bestaat dat als linkse hobby te typeren is. Frames zijn vaak sterker dan feiten: zelfs als je zou uitleggen waar die linkse hobby's goed voor zijn, blijft de nasmaak van het negatieve frame hangen.

10 Het zijn beslist niet alleen politici die frames gebruiken. Iedereen framet bewust of onbewust. Ons denken is, zoals George Lakoff en Mark Johnson al in 1980 lieten zien in hun boek *Metaphors We Live By*, sterk metaforisch. Dat wordt ons al heel vroeg aangeleerd. Als we een paar uur na onze

geboorte aan de warme moederborst worden aangelegd, is alles goed. Worden we daarvan weggehaald en in een koude wieg gelegd, dan is het fout. Warm is goed en koud is fout. Het is geen toeval dat we een warme persoonlijkheid hoger waarderen dan een koude. En dat we positieve gebeurtenissen metaforisch beschrijven als een warm bad en negatieve als een koude douche. Wanneer we als burgers denken of praten over asielzoekers, dan doen we dat al heel gauw – zonder dat we er erg in hebben – in termen van slachtoffers of van indringers, die automatisch weer emoties oproepen als medelijden of juist angst en boosheid.

11 Framing is ook een noodzaak. Het leven is een onoverzichtelijke warboel van ideeën en opvattingen, problemen en oplossingen. Politici moeten daaruit de essentie destilleren en die pakkend kunnen overbrengen. De neiging is groot om politici van simplisme te betichten. Maar wie over complexe zaken met grote groepen burgers wil spreken, moet tot de essentie kunnen komen. Een leider kan maar beter beschikken over een *governing frame*, een omvattend verhaal over hoe de wereld in elkaar zit en wat er moet gebeuren om een betere wereld te krijgen.

12 Frames werken pas als ze resoneren: als ze voldoende aansluiten bij onze cultuur, bij onze eigen ervaringen en bij wat we van de media kennen. Maar waarom maken vooral politici zo graag en zo bewust gebruik van frames? Dat moet wel te maken hebben met de voordelen die Hans de Bruijn beschrijft in zijn boek *Framing* (2011):

- ◆ Frames blijven goed hangen bij het publiek (de zogenoemde 'plakfactor').
- ◆ Frames die retorisch slim zijn geformuleerd ('vandalen gaan betalen'; 'geen villasubsidies'), krijgen gratis zendtijd in de media.
- ◆ Frames dwingen tegenstanders in het defensief.
- ◆ Wie in het frame van een ander stapt, neemt een groot risico (ontkennen is bevestigen).
- ◆ Frames activeren onderliggende waarden, en via die diepgevoelde waarden spelen ze in op de emoties van het publiek.

13 Framing is overall inzetbaar. Zo kun je misschien met een sloom middagdutje weggelopen als je het een *powernap* noemt. En wie een gemiddelde duffe vergadering wil uitschrijven, kan hem een stuk interessanter laten klinken door hem te reframen als *expert meeting*. Via zorgvuldige woordkeuze kun je anderen in jouw perspectief trekken. Je laat ze kijken door jouw bril.

Naar: Jaap de Jong, op <http://www.taalcanon.nl/vragen/waarom-maken-politici-graag-gebruik-van-framing/>.

Opdracht 7

Vul een omschrijving van de betekenis in.

Alinea	Woord of uitdrukking	Omschrijving van de betekenis
2	successiebelasting	
7	extreme	
	legitimering	
	privacybeperkingen	
	dehumaniseerde	
9	replieken	
11	essentie	
	destilleren	
	simplisme	
12	resoneren	

Opdracht 8

In tekst 3 staan veel voorbeelden van framing. Vul het schema verder in.

Alinea	Uitspraak	Daarmee zeg je over jezelf	Daarmee zeg je over de andere partij
1	pro life		
2	death tax		
	job creators		
	Healthy Forest Act		
	Clear Skies Act		
5	the war against terror		
8	pro choice		
9	intensieve menshouderij		
	linkse hobby's		
12	vandalen gaan betalen		
	geen villasubsidies		
13	powernap		
	expert meeting		

Opdracht 9

Vorm een groepje met drie of vier klasgenoten en zoek antwoorden op de volgende vragen. Haal je gegevens uit tekst 2 en/of 3.

- 1 Geef een voor iedereen duidelijke definitie van framing.
- 2 Aan welke voorwaarden moet een effectief frame voldoen?
- 3 Welke middelen kun je gebruiken voor framing?
- 4 Hoe kun je framing bestrijden?
- 5 Waarom is framing (soms) noodzakelijk?
- 6 Nu weten we allemaal dat je je niet door je emoties, maar door je verstand moet laten leiden. Waarom trapt (bijna?) iedereen dan toch weer in zo'n frame?
- 7 Op <https://taalstrategie.nl/framing/> vind je deze omschrijving van framing.

Een frame is een verhaal dat je met bepaalde woorden en beelden vertelt, waardoor sommige delen van de werkelijkheid meer naar voren komen en andere delen naar de achtergrond verdwijnen. Je verhaallijn en daarbij passende woordkeuze zorgen voor een focus die ervoor zorgt dat de interpretatie van mensen gestuurd wordt. Door bewust een frame te kiezen dat aansluit bij de belevingswereld van de ontvanger, zal je frame gaan fungeren als bril waardoor je ontvanger van de boodschap gaat lezen en luisteren. Hij of zij ziet dan de randen van je verhaal niet meer, waardoor jouw perspectief enorm aan overtuigingskracht toeneemt. Soms kan een frame al opgeroepen worden door één woord. Dat is bijvoorbeeld het geval bij 'plofkip' of 'aflosboete'. Door een eenduidig verhaal te ontwerpen en daar krachtige woorden bij te vinden, hou je controle over hoe er gepraat én gedacht wordt over jouw onderwerp.

Heb je aanmerkingen op of aanvullingen bij deze omschrijving?

Zelf aan de slag met framing

Hans de Bruijn (bestuurskundige en debatspecialist) schrijft elke week in het dagblad *Trouw* een column over framing. En altijd over een actueel onderwerp. Op 27 oktober 2019 publiceerde hij de volgende tekst.

Tekst 4

Natura 2000: de een noemt het een lappendeken, de ander een netwerk

Natura 2000-gebieden zijn natuurgebieden die worden beschermd door Europese regels. Ze kampen met een teveel aan stikstof. Nederland kent 160 van dat soort gebieden, verspreid over het hele land. Dus kom je in Nederland al snel in een situatie dat je stikstofnormen overtreedt. Hoe los je dat op? Wel, zeggen sommige politici en deskundigen, je zou nog eens naar die Natura 2000-gebieden kunnen kijken. We hebben nu veel kleine gebieden, we kunnen ook kiezen voor minder, maar grotere gebieden.

Welke taal gebruiken de voorstanders van die opvatting? De 160 gebieden vormen een 'lappendeken' van 'snippertjes' natuur, zeggen ze. Het zijn 160 'postzegels' – het is 'postzegelnatuur'. Een lappendeken, snippertjes, postzegels: het klinkt allemaal negatief, natuurbescherming op de vierkante millimeter. En al die gekkigheid is ook nog te danken aan Europa. Dan is het oordeel snel geveld: saneren die boel.

Tegenstanders gebruiken heel andere taal. Een lappendeken? Nee, het gaat om een 'netwerk' – een 'robuust netwerk' van natuurgebieden. Dat klinkt goed. Een snippertje? Nee, het zijn de 'laatste restanten' van grote ecologische gebieden. Op 'de laatste' zijn we altijd zuinig, denk aan de laatste nog levende diersoorten. Overall kleine postzegels? Nee, het gaat om 'nabijheid', in Nederland is er altijd wel een natuurgebied bij jou in de buurt. Vanuit Europa opgelegd? Nee, mensen voelen zich verbonden met natuurgebieden in de eigen omgeving. Die gebieden zijn niet van Europa, maar van ons.

Opdracht 10

- 1 Schrijf met behulp van gegevens uit tekst 4 een zo neutraal mogelijk kort artikel over Natura2000. Probeer alles wat op framing lijkt te vermijden.
- 2 Laat je uitwerking door twee medeleerlingen lezen en vraag ze erg kritisch te zijn. Gebruik hun opmerkingen en suggesties voor het schrijven van je definitieve versie.

Opdracht 11

- 1 Zoek een partner en kies samen een actuele kwestie uit; dat kan van alles zijn, zelfs iets dat in je woonplaats of op je school speelt. Kies ieder een tegengesteld standpunt.
- 2 Schrijf allebei een kort stukje over die kwestie, vanuit je gekozen standpunt. Maak dat standpunt zo suggestief mogelijk door gebruik te maken van framing.
- 3 Laat je uitwerking door je partner lezen en maak gebruik van diens opmerkingen en suggesties voor je definitieve versie.